

بسم الله الرحمن الرحیم

دانشگاه معارف اسلامی

رساله دکتری

رشته: مدرسسی معارف اسلامی

گرایش: قرآن و متون اسلامی

عنوان:

بررسی مسأله تکرار قصه‌ها در قرآن با تأکید بر پاسخ به شبهات مستشرقان

استاد راهنما:

جناب آقای محمدعلی مجد فقیهی

اساتید مشاور:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدجواد اسکندرلو

جناب آقای دکتر یعقوب توکلی

نگارش:

مصطفی محمودی صاحبی

۱۳۹۶

کلیه حقوق این پایان نامه اعم از چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و...
برای دانشگاه معارف اسلامی محفوظ است، نقل مطالب با ذکر مأخذ بلا مانع است.

«سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ»

(بقره/۳۲)

«لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا
لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا»

(بقره/۲۸۶)

تقدیم به

روح بلند و ملکوتی حضرت امام خمینی (ره) که با رهبری حکیمانه خویش انقلاب
بزرگ اسلامی را به سامان رسانده‌اند؛ و شهدای عزیز، به ویژه شهدای مدافع حرم و
حریم اهل بیت (علیهم السلام) که از جان خود مایه گذاشته‌اند.
و نیز تقدیم به روح مرحوم پدرم که مشوق بنده در مسیر علم آموزی در طول
دوران تحصیلی‌ام بود، روحشان قرین رحمت و نعمت بی‌کران الهی باد.

تشکر و قدردانی

حمد و سپاس فراوان به پیشگاه پرورگار جهانیان و درود بی‌پایان به آخرین فرستاده

الهی حضرت محمد(ص) و اهل بیت مطهر ایشان(ع).

شایسته است مراتب تشکر و قدردانی خویش را نسبت به استاد گرانقدر جناب آقای

محمدعلی مجد ققیهی که از راهنمایی‌های ایشان در این رساله بهره‌مند شدم

ابراز دارم؛ همچنین از استاد ارجمند حجت الاسلام و المسلمین آقای

دکتر محمدجواد اسکندرلو و استاد گرامی آقای دکتر یعقوب توکلی که با

ژرفاندیشی‌های خود، نگارنده را یاری رسانده‌اند صمیمانه سپاسگزاری نمایم.

از خداوند مهربان توفیق روزافزون این عزیزان و دیگر اساتیدی که از محضرشان

جهت کسب دانش بهره‌مند شده‌ام آرزو می‌کنم.

تکرار قصه‌ها در قرآن از مباحثی است که موجب پرسش‌ها و بروز شبهه‌هایی از سوی برخی خاورشناسان غیر مسلمان و مسلمانان نواندیش گردید. آنها به پندار خویش تکرار قصه‌ها در قرآن را لغو و در تعارض و ناسازگاری با فصاحت و بلاغت و اعجاز دانسته و تکرار را موجب اضطراب و تزلزل در اسلوب برشمرده‌اند؛ و در پی آن غیر وحیانی بودن قرآن را نتیجه گرفته و آن را ساخته ذهن شخص پیامبر اسلام (ص) معرفی کردند. اما تکرارها (الفاظ و قصص) در قرآن کریم نه تنها بیهوده و ملال‌آور و ناسازگار با فصاحت و بلاغت و اعجاز نیست بلکه تکرار از فنون بلاغت و از محسنات کلام به‌شمار می‌آید و برای اهداف و اغراض حکیمانه تحقق پذیرفته است. برخی از دلایل و حکمت‌های تکرار قصه در قرآن عبارتند از: دلایل عقیدتی، معرفت‌افزایی، تربیتی، هدایتی، بلاغی، اعجاز و تحدی، تکرار لازمه‌ی متن گفتاری و شفاهی، تکمیل تصویرهای قصه و افزودن نکته‌های جدید در قالب تکرار آن در سوره‌ها و مناسبت‌های متعدد، تکرار نوعی تصریف در کلام، تکرار قصه به دلیل مواجهه با مخاطبان جدید، تکرار داستان به جهت مکرر واقع شدن آن توسط شخصیت داستان، تکرار قصه به خاطر وجود تعدد عبرت و پیام، انگیزه‌های یادسپاری و غفلت‌زدایی، اثبات جریان سنت‌های الهی، تثبیت قلب پیامبر (ص) در استمرار دعوت، تعلیم و تثبیت معرفت توحیدی به ویژه در آغاز دعوت مکی، تنوع بخشی در نقل یک داستان با الفاظ متفاوت و متقارب، تفسیر قصه‌های موجز و مجمل، تکرار مانعی برای انحراف و تحریف قصص، تصحیح داستانه‌های کتب مقدس پیشین، همگامی با اهداف سوره‌ها.

واژگان کلیدی

قرآن، تکرار قصه‌ها، مستشرقان، دلایل معرفتی، تربیتی، اعجاز بیانی، اهداف سوره‌ها.

فهرست مطالب

پیشگفتار..... ۱

فصل اول:

کلیات

۱- بیان مسأله.....	۳
۱-۱- پرسش‌های تحقیق.....	۳
۲-۱- فرضیه‌های مسأله.....	۴
۳-۱- اهداف پژوهش.....	۴
۴-۱- شیوه پژوهش.....	۴
۲- مفهوم شناسی واژگان.....	۴
۱-۲- تکرار.....	۴
۲-۲- قصه.....	۵
۳-۲- مستشرق.....	۷
۴-۲- شبهه.....	۸
۵-۲- ضرورت انجام تحقیق.....	۸
۶-۲- پیشینه بحث.....	۹
۳- قرآن و شیوه‌های گوناگون دعوت و پیام رسانی.....	۱۰
۱-۳- قصه در قرآن.....	۱۱
۲-۳- ویژگی‌های قصص قرآنی.....	۱۲
۳-۳- تفاوت داستان‌های قرآن با سایر داستان‌ها.....	۱۲
۴- اهداف کلی قصه گویی در قرآن.....	۱۳
۱-۴- اهداف اعتقادی قصص قرآن.....	۱۴

ب

- ۴-۱-۱-۱. توحید ۱۴
- ۴-۱-۱-۱. معرفت توحیدی و خداباوری ۱۴
- ۴-۲. نبوت ۱۵
- ۴-۲-۱. اثبات مسأله وحی و رسالت ۱۵
- ۴-۲-۲. اثبات اصل مشترک در همه ادیان الهی و مشابهت در برخورد مخالفان با پیامبران ۱۶
- ۴-۲-۳. تثبیت قلب پیامبر اسلام (ص) و دعوت به صبر و بردباری ۱۷
- ۴-۲-۴. تأیید یاری رساندن پیامبران در مقابل دشمنان و استمرار آن به عنوان یک سنت الهی ۱۸
- ۴-۳. معاد ۱۹
- ۴-۳-۱. اثبات معاد و زنده شدن پس از مرگ ۱۹
- ۴-۴-۱. دعوت مخاطبان به تفکر و تعقل ۱۹
- ۴-۴-۲. عبرت پذیری و هدایت یابی ۲۰
- ۴-۴-۳. برحذر داشتن انسان‌ها از پیروی شیطان ۲۱
- ۴-۴-۴. بیان نعمت الهی بر پیامبران و انسان‌های برگزیده ۲۱
- ۴-۴-۵. یادآوری و غفلت زدایی ۲۲
- ۴-۴-۶. اهداف قرآن شناسی قصص ۲۲
۵. نتیجه گیری فصل اول ۲۳

فصل دوم:

تبیین شبهات و ایرادات مستشرقان بر تکرار قصه‌ها در قرآن

۱. تلاش مستشرقان برای غیر وحیانی معرفی کردن قرآن ۲۵
۲. مکاتب استشراق، اهداف آنها و برخی از چهره‌های شاخص ۲۶
- ۲-۱. مکتب تبشیری ۲۶
- ۲-۲. مکتب استعماری ۲۸
- ۲-۳. مکتب علمی ۲۹
۳. ایرادها و مناقشه‌های خاورشناسان بر تکرار قصه‌ها در قرآن ۳۰
- ۳-۱. تکرارهای لغو و غیر ضرور ۳۰
- ۳-۲. ناسازگاری تکرار با فصاحت، بلاغت و اعجاز ۳۱
- ۳-۳. تکرار، عامل اضطراب و تزلزل متن ۳۱
- ۳-۴. وجود اختلاف و تناقض در قصه‌های مکرر ۳۲

ج

- ۳-۵. عدم انسجام محتوایی در قصص قرآن ۳۲
- ۳-۶. خستگی و ملالت خواننده از روبرو شدن با سرگذشت‌های تکراری ۳۲
- ۳-۷. عدم فهم عقل اسلامی از تکرار شدن قصه‌ها در قرآن ۳۳
- ۴. دیدگاه‌ها در باره وقوع تکرار یا عدم وقوع تکرار در قرآن ۳۴
- ۴-۱. دیدگاه عدم وجود تکرار در قرآن ۳۴
- ۴-۲. دیدگاه وجود تکرار در قرآن کریم ۳۶
- ۴-۳. سازگاری و ملائمت بین دو دیدگاه ۳۸
- ۵. اقسام تکرار در قرآن ۳۸
- ۵-۱. تکرار لفظی ۳۹
- ۵-۱-۱. تکرار حرف ۳۹
- ۵-۱-۲. تکرار کلمه ۴۰
- ۵-۱-۳. تکرار جمله ۴۱
- ۵-۱-۴. تکرار آیه ۴۱
- ۵-۱-۵. بررسی کلی تکرارهای لفظی ۴۲
- ۵-۲. تکرار معنایی ۴۴
- ۵-۲-۱. نمونه‌های تکرار معنوی و محتوایی ۴۴
- ۶. نتیجه گیری فصل دوم ۵۳

فصل سوم:

دلایل معرفتی تکرار قصه‌ها در قرآن

- ۱. قصص قرآن و اهداف اعتقادی ۵۵
- ۲. تکرار قصص قرآنی و تأکید بر اصول اعتقادی ۵۶
- ۲-۱. نقش قصه و تکرار آن در دعوت توحیدی ۵۷
- ۲-۱-۱. ابراهیم و تکرار صحنه‌های توحیدی ۵۹
- ۲-۱-۲. بررسی ۶۰
- ۲-۱-۳. فرق بین «ما تَعْبُدُونَ» و «ماذا تَعْبُدُونَ» در قصه ابراهیم (ع) ۶۱
- ۲-۲. تکرار قصه عیسی بن مریم ۶۳
- ۲-۲-۱. نسب عیسی مسیح (ع) در انجیل و قرآن ۶۳
- ۲-۲-۲. عیسی بن مریم بنده خدا نه فرزند خدا ۶۴

- ۳-۲-۲. تکرار داستان عیسی مانعی در برابر تحریف حقایق الهی ۶۶
- ۴-۲-۲. تکرار «بازن الله» و «بازنی» در داستان عیسی (ع) ۶۷
- ۵-۲-۲. پاسخ ابراهیم رضوان به جورج سیل مستشرق انگلیسی در مورد تکرار «بازنی» ۶۷
۳. توحید، نخستین دعوت مشترک همه انبیاء ۶۸
- ۱-۳. تکرار آیات توحیدی در قصص قرآن به عنوان اصل مشترک ۶۸
- ۲-۳. تکرار قصص و تثبیت توحید در آغاز دعوت اسلام ۷۰
- ۳-۳. مقاومت مشرکان در برابر دعوت به توحید و نیاز به تکرار و بیان تدریجی ۷۱
- ۴-۳. تکرار داستان‌های توحیدی، یکی از تأثیرگذارترین راه‌های اصلاح باورهای نادرست ۷۲
- ۵-۳. پرستش تقلیدی بت‌ها، نقطه مشترک مشرکان مکه و امت‌های پیشین و تکرار آن در قرآن ۷۳
۴. پاسخ به مستشرقان در باره اختلاف و تناقض در قصه‌های مکرر ۷۷
- ۱-۴. تکرار قصه‌ها و نکته‌های معرفتی و معرفت‌افزا ۷۷
- ۲-۴. معرفت‌افزایی با کاربرد واژه‌های متفاوت و مترادف در آیات و صحنه‌های مکرر ۷۸
- ۱-۲-۴. کاربرد «ألفینا» و «وجدنا» در دو آیه مشابه و تفاوت بین آنها ۷۹
- ۲-۲-۴. نکته معرفتی در تکرار یک آیه با دو حرف نفی متفاوت ۸۱
- ۳-۴. تکرار دعای حضرت ابراهیم (ع) ۸۳
- ۴-۴. نکته‌هایی معرفت‌افزا در تکرار صحنه‌ی به دریا افکندن موسی توسط مادرش ۸۴
- ۵-۴. تکرار گفتگوی حضرت موسی (ع) با فرعون و ساحران ۸۶
- ۱-۵-۴. نکته‌ها و تفاوت‌های موجود در گفتگوها در دو سوره اعراف و شعراء ۸۸
- ۲-۵-۴. تفاوت‌های تکرار قصه موسی و فرعون و ساحران در سوره طه و دو سوره اعراف و شعراء ۹۱
- ۶-۴. تکرار داستان لوط و قوم او و برخی از نکته‌های معرفت‌افزا ۹۳
- ۱-۶-۴. برآوردن انتظارات مخاطب از طریق تکرار قصه ۹۳
- ۲-۶-۴. معرفتی‌افزایی مخاطب با توصیف قوم لوط در قالب تکرار قصه ۹۴
- ۳-۶-۴. آشکار شدن رفتارهای ناپسند قوم لوط و تبیین آنها در بازگویی قصه ۹۴
- ۴-۶-۴. شبیه وجود اختلاف یا تناقض در جواب‌های مکرر قوم لوط ۹۷
- ۷-۴. وجود اختلاف ظاهری در دعوت نوح و پاسخ آن ۹۸
- ۸-۴. اختلاف تعابیر در نخستین ملاقات موسی با خدا در کوه طور ۹۹
- ۹-۴. تکرار داستان مربوط به ناقه صالح و کشته شدن آن در شش سوره ۱۰۱
۵. تکرار قصه یا آیات به جهت تکرار عینی آن در خارج ۱۰۳

- ۵-۱. تکرار آیات و صحنه‌ها به دلیل تکرار آن توسط شخصیت قصه..... ۱۰۳
- ۵-۲. تکرار آیه به جهت تکرار واقعه..... ۱۰۶
- ۵-۳. تکرار آیه «متی هذا الوعد...» و آیه «لولا أنزل علیه آیه...»..... ۱۰۶
- ۵-۴. تکرار تکذیب پیامبران و تکرار آن در قصص قرآن..... ۱۰۶
۶. تکرار داستان گوساله پرستی بنی اسرائیل و هشدار به مسلمانان جهت خطر نفاق..... ۱۰۸
۷. تکرار برای دفع توهّم حصر قصه به زمان وقوع آن..... ۱۰۹
۸. تکرار، راهی برای تبیین حقایق و مانعی در برابر تحریف..... ۱۱۰
- ۸-۱. تصحیح قصه‌های تورات و انجیل با نقل و تکرار آنها..... ۱۱۰
- ۸-۲. تکرار قصه در پاسخ به تحریف‌های یهود..... ۱۱۰
- ۸-۲-۱. داستان موسی(ع) در تورات و تصحیح آن توسط قرآن در قالب تکرار..... ۱۱۰
- ۸-۲-۲. تکرار «مِنْ غَيْرِ سُوءٍ» در ماجرای ید بیضاء..... ۱۱۲
- ۸-۲-۳. دیدگاه تورات و انجیل درباره انبیاء الهی..... ۱۱۲
۹. تکرار قصه به جهت تغییر مخاطبان و اقتضای تکرار..... ۱۱۳
- ۹-۱. قصه بشارت ولادت یحیی و عیسی بن مریم..... ۱۱۳
- ۹-۲. داستان ذبح پسران بنی اسرائیل و زنده نگه‌داشتن دختران آنها..... ۱۱۵
۱۰. تکرار قصص در قالب غیبت و تکلم..... ۱۱۶
- ۱۰-۱. روایت‌گری در قصه‌های قرآن..... ۱۱۶
۱۱. تکرار آیات و پیام‌های کلیدی و محوری در قصه‌ها..... ۱۱۸
- ۱۱-۱. تکرار ترجیع بندهایی در برخی از قصص..... ۱۱۸
- ۱۱-۱-۱. سوره قمر و تکرار آیات..... ۱۱۹
- ۱۱-۱-۲. سوره شعراء و تکرار دو آیه..... ۱۲۱
- ۱۱-۲. پیامبران الهی و تکرار بند عدم درخواست اجر و مزد از مردم..... ۱۲۲
- ۱۱-۳. درخواست مزد رسالت از سوی پیامبر اسلام(ص) و تکرار آن..... ۱۲۳
- ۱۱-۴. تکرار بندها بیان‌گر اشتراک و هماهنگی کامل در دعوت انبیاء..... ۱۲۴
- ۱۱-۵. تکرار بندهای قصه‌های چهارگانه در سوره صافات..... ۱۲۴
۱۲. تکرار قصص و توجه به مسأله رسالت پیامبر(ص)..... ۱۲۵
- ۱۲-۱. تثبیت و تقویت قلب پیامبر(ص) با تکرار قصه‌های پیامبران..... ۱۲۶
- ۱۲-۲. تکرار آیات مربوط به حزن و اندوه پیامبر(ص) در برابر ایمان نیابردن مردم..... ۱۲۷

فصل چهارم:

دلایل هدایتی و تربیتی تکرار قصه‌ها در قرآن

۱. مفهوم واژگان ۱۶۴
- ۱-۱. هدایت ۱۶۴
- ۲-۱. تربیت ۱۶۴
۲. پاسخ به اشکالات مستشرقان با بررسی اهداف تربیتی و هدایتی تکرار قصص قرآنی ۱۶۵
۳. نقش عمومی تکرار در تربیت نفوس ۱۶۷
- ۳-۱. گزینش و تکرار از ویژگیهای تربیتی قصص قرآن ۱۶۸
- ۳-۲. تکرار قصه و هشدارهای هدایت بخش ۱۷۲
- ۳-۲-۱. هشدار به بنی آدم در مقابل دشمنی شیطان در قالب داستان مکرر ۱۷۳
- ۳-۳. مراد از «إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ» در پایان قصه‌ها ۱۷۴
- ۳-۴. معنای «آیه» در نگاه لغت‌شناسان ۱۷۵
۴. وجود تعدد عبرت در داستانهای قرآن ۱۷۶
- ۴-۱. تکرار داستان موسی و فرعون و بنی اسرائیل به جهت تعدد عبرت در آن ۱۷۸
- ۴-۲. شباهت امت اسلام و قوم بنی اسرائیل از منظر روایات ۱۸۰
- ۴-۳. وجود تعدد پیام و هدف در قصه‌های مکرر ۱۸۱
۵. تکرار و اهتمام به شأن تربیتی قصه ۱۸۲
- ۵-۱. تکرار و تنوع لازمه روش تربیتی ۱۸۴
- ۵-۲. پراکندگی و تکرار از ویژگی‌های تربیتی قصص قرآنی ۱۸۷
- ۵-۲-۱. دریافت حکم ذبح اسماعیل در قالب تکرار خواب ۱۸۸
- ۵-۲-۲. تکرار قصص به جهت یادسپاری و غفلت زدایی ۱۸۸
- ۵-۳. معانی ذکر و تذکر و تذکیر در قرآن و رابطه آن با تکرار ۱۸۹
- ۵-۴. تکرار قصص یا همان تذکرها سودمند ۱۹۰
- ۵-۵. رابطه تکرار و تثبیت باورها ۱۹۱
- ۵-۶. ضعف تکرار آیات عذاب و دوزخ در انجیل و انکار آن در نزد برخی از مسیحیان ۱۹۲
۶. تکرار برخی از نکات پندآموز در داستانهای مکرر ۱۹۲
- ۶-۱. نقش سرگذشت پیشینیان در زندگی پسینیان از نگاه نهج البلاغه ۱۹۳
- ۶-۲. عبرت آموزی یکی از نتایج مطالعه سرگذشت پیشینیان ۱۹۴

۷. نقش تکرار در هدایت هدایت خواهان..... ۱۹۵
۸. تکرار لازمه متن گفتاری و تبلیغ شفاهی..... ۱۹۷
۹. تکرارها بخاطر مخاطبان جدید..... ۱۹۸
۱۰. رابطه تکرار و روانشناسی تربیتی..... ۲۰۰
۱۱. تکرار قصه به جهت تعدد و کثرت عبرت در آن..... ۲۰۱
- ۱۱-۱. تکرار یک امر به جهت اهمیت آن..... ۲۰۲
۱۲. سیره گفتاری و رفتاری پیامبر(ص) در تعلیم و تربیت به شیوه تکرار..... ۲۰۲
- ۱۲-۱. تکرار حدیث ثقلین در چهار موضع..... ۲۰۳
- ۱۲-۲. تکرار جمله «اللهم هؤلاء أهل بیتی»..... ۲۰۴
۱۳. استمرار و تکرار رهنمودها مکمل شیوه هدایتی قرآن..... ۲۰۴
۱۴. نتیجه گیری فصل چهارم..... ۲۰۵

فصل پنجم:

جنبه های بیانی و زیباشناسی تکرار قصه ها در قرآن

۱. مفاهیم واژگان..... ۲۰۷
- ۱-۱. اعجاز..... ۲۰۷
- ۱-۲. زیباشناسی..... ۲۰۸
۲. اشکال و شبهه مستشرقان درباره ناسازگاری تکرار قصه ها با اعجاز، فصاحت و بلاغت..... ۲۰۸
- ۲-۱. عدم آگاهی از زبان و ادبیات عرب زمینه ساز اشکالات و شبهات..... ۲۰۹
- ۲-۲. غرض ورزی برخی از مستشرقان قرآن پژوه..... ۲۱۰
- ۲-۳. ورود خاورشناسان قرآن پژوه به مباحث قرآنی با پیش فرضهای نادرست..... ۲۱۱
- ۲-۴. رابطه تکرار با ادبیات و زبان عرب و به کارگیری آن در قرآن..... ۲۱۱
۳. اعجاز بیانی قرآن و تکرار قصص..... ۲۱۳
- ۳-۱. تحدی یا هماوردطلبی قرآن از طریق تکرار قصه ها..... ۲۱۴
- ۳-۲. محدودیت الفاظ در تکرار مفاهیم..... ۲۱۵
- ۳-۳. عدم مهارت بلیغان و فصیحان در بیش از یک فن..... ۲۱۵
- ۳-۴. زیباشناسی تکرار در داستان های قرآن..... ۲۱۶
- ۳-۵. جلوه های بلاغی و زیباشناسی کلام وحی در تکرار قصه ها..... ۲۱۸
۴. کارکردهای بلاغی تکرار قصه ها در قرآن از دیدگاه اندیشمندان اسلامی..... ۲۱۹

ط

۵. نمونه‌هایی از تکرار قصه با رویکرد بلاغی و زیباشناختی ۲۲۳
- ۵-۱. ترسیم‌های گونه‌گون از یک حادثه ۲۲۳
- ۵-۲. اظهار قدرت اعجاز بیانی با افزودن یک حرف ۲۲۴
- ۵-۲-۱. افزودن حرف نفی «لا» ۲۲۴
- ۵-۲-۲. ابدال حرفی مکان حرفی دیگر ۲۲۵
- ۵-۲-۳. ابدال حرف آن و لام ۲۲۶
- ۵-۲-۴. ابدال کلمه ۲۲۷
- ۵-۳. تکمیل تصویرها ۲۲۸
- ۵-۳-۱. داستان آدم و ابلیس و رویکردهای تکرار در این داستان ۲۲۹
- ۵-۳-۲. عدم تکرار حقیقی و یکنواخت در داستان آدم و ابلیس ۲۳۲
- ۵-۴. ایجاز معجز و اطناب غیر مُمَل در تکرار قصص قرآن ۲۳۳
۶. تصریف در قرآن و رابطه آن با تکرار قصه‌ها ۲۳۴
- ۶-۱. مفهوم تصریف ۲۳۵
۷. آیات تصریف در قرآن ۲۳۵
۸. تصریف یکی از فنون و صنایع ادبی و بلاغی در قرآن ۲۳۶
۹. معنا شناسی تصریف در قرآن از نگاه مفسران ۲۳۸
- ۹-۱. زمخشری ۲۳۸
- ۹-۲. شیخ طبرسی ۲۳۸
- ۹-۳. فخر رازی ۲۳۹
- ۹-۴. بیضاوی ۲۴۰
- ۹-۵. آلوسی ۲۴۰
- ۹-۶. محمد جمال الدین قاسمی ۲۴۰
- ۹-۷. مراغی ۲۴۱
- ۹-۸. عبدالکریم خطیب ۲۴۱
- ۹-۹. علامه محمد حسین طباطبایی ۲۴۱
- ۹-۱۰. علامه محمدحسین فضل الله ۲۴۲
- ۹-۱۱. آیت الله مکارم شیرازی ۲۴۲
۱۱. دلایل و حکمت‌های تصریف و تکرار در قرآن ۲۴۳

۱۲. رابطه تصریف و تکرار با فصاحت و اعجاز بیانی..... ۲۴۳

۱۳. نتیجه گیری فصل پنجم..... ۲۴۵

نتیجه گیری..... ۲۴۶

منابع..... ۲۴۸

قصه‌های قرآن حجم بسیار گسترده‌ای از معارف قرآنی را به خود اختصاص داده است، خاورشناسان در راستای مطالعات اسلامی و قرآن‌پژوهی خود، به موضوع قصه‌های قرآنی بیش از مباحث دیگر توجه کرده‌اند. آنان همان‌گونه که نسبت به اصل قرآن با رویکردی گاه خصمانه و با پیش فرض‌های مشخص و گاه ناآگاهانه به اظهار نظر پرداختند، رویکردشان در مقیاس کوچکتر در باره قصص قرآن و سرگذشت‌های انبیاء نیز متفاوت و گاه مغرضانه است. برخی از آنان به مسأله تکرار قصه‌ها در قرآن اشاره کرده و آن را مورد اشکال قرار داده و شبهاتی را در این موضوع مطرح کرده‌اند. لذا ما در این پژوهش بر آن شده‌ایم تا برخی از اشکالات و شبهات قرآن پژوهان غربی را شناسایی و بررسی نموده و با پاسخ‌های علمی، استدلالی، منطقی و ادبی، بی پایه و اساس بودن این ایرادات و اشکالات و عدم آگاهی یا کم اطلاعی آنان نسبت به زبان و ادبیات قرآن را اثبات نمائیم. این پژوهش در پنج فصل و نتیجه‌گیری تنظیم شده است:

فصل اول به کلیات مسأله می‌پردازد. بیان مسأله، پرسش‌های اصلی و فرعی، هدف از این پژوهش، ضرورت و پیشینه تحقیق، مفهوم شناسی واژگان و اهداف کلی قصه در قرآن در این فصل تبیین می‌گردد.

فصل دوم به معرفی اجمالی استشراق و مکاتب آن و معرفی برخی از خاورشناسان قرآن‌پژوه و دیدگاه‌های آنان در مورد قرآن و قصص قرآنی و ایرادات، اشکالات و شبهاتی که در مورد تکرار قصه‌ها در قرآن مطرح کرده‌اند و نیز بحث تکرار و اقسام آن در قرآن نیز در این فصل مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در فصل سوم دلایل عقیدتی و معرفتی تکرار قصص مورد پژوهش قرار می‌گیرد و برای تبیین این موضوع، نمونه‌ها و مثالهای عینی در قصه‌های مکرر ذکر می‌گردد.

فصل چهارم به دلایل و اهداف هدایتی و تربیتی تکرار قصه‌ها می‌پردازد و تبیین می‌کند که تکرار مطالب تربیتی، لازمه تربیت بوده و ماهیت قصه، به تکرار آن است.

در فصل پنجم تکرار قصص قرآن از جنبه‌های اعجاز بیانی، فصاحت و بلاغت، و سایر دلایل و حکمت‌های تکرار مورد بررسی قرار می‌گیرد و روشن می‌سازد که تکرارهای قرآنی سازگار با فنون بلاغت انجام پذیرفت.

و در پایان به نتیجه‌گیری کلی از این پژوهش می‌پردازد.

فصل اول:

کلیات

۱. بیان مسأله

مسأله «تکرار» در قرآن عموماً و «تکرار قصه‌ها» خصوصاً – که به یقین حکیمانه و همراه با دلایل خاص انجام پذیرفته است – موجب پرسش‌ها، اشکال‌ها و شبهه‌هایی در ذهن برخی از مخاطبان، اعم از مسلمان و غیر مسلمان علی‌الخصوص خاورشناسان قرآن پژوه گردیده است. از آنجا که برخی از قصه‌ها در قرآن به دفعات تکرار شده و البته در همه موارد با تمایزات و اختلافاتی هرچند جزئی همراه بوده است و گاه با الفاظ و تعبیر گوناگون و متفاوت از یک حادثه تاریخی یاد شده این امر موجب طعن و ایراد از سوی شماری از قرآن پژوهان غربی و غربگرایان مسلمان گردید.

این گروه مدعی است که مسأله اصل تکرار و تکرار قصص انبیاء، قرآن را از وحیانی بودن، فصاحت و بلاغت و اعجاز بیانی خارج کرده و باعث گردید تا این اندیشه در ذهن آنان شکل گیرد که بگویند قرآن ساخته و پرداخته بشر است. و اگر آیات و سوره‌ها از جانب پروردگار جهانیان نازل شده بود خالی از این ایرادها بود؛ چرا که خداوند بر همه چیز اشراف دارد و سخنی که حاوی مطالب تکراری، لغو، مضطرب، ملال‌آور، بیرون از فصاحت و بلاغت ارائه نمی‌کند. آنان از این موضوع نتیجه می‌گیرند که قرآنی که اکنون در دست مسلمانان قرار دارد نه از سوی پروردگار بلکه سخن بشر یعنی شخص محمد(ص) بوده و کلام وحی نیست، و او این مطالب را که نام «قرآن» بر آن نهاد از کتاب‌های تورات و انجیل و از معاصرین خود اقتباس کرده و چون خود بدان نظم و نسق داد خالی از اضطراب، پراکندگی و تکرار فراوان و... نیست.

۱-۱. پرسش‌های تحقیق

پرسش‌ها و شبهه‌هایی در مسأله تکرارهای قرآن مطرح شده است که پاسخ صحیح به آنها، این اشکالات بلکه شبهه‌ها را بر طرف خواهد ساخت. و آن گونه که امیرمؤمنان علی(ع) برطرف کردن شبهه از ذهن مخاطب را رسیدن به مرحله یقین و تمسک به نور الهی می‌داند؛ و می‌فرماید: «اما نور هدایت کننده دوستان خدا، در شبهات، یقین، و راهنمای آنان مسیر هدایت الهی است، اما دشمنان خدا، دعوت کننده‌شان در شبهات، گمراهی و راهنمای آنان کوری است.^۱ لذا باید به گونه علمی، منطقی و استدلالی به آن ایرادات و شبهه‌ها پاسخ داد.

در این پژوهش تلاش می‌گردد دلایل و حکمت‌های تکرار قصه‌ها – با توجه به تحقیقات و یافته‌های قرآن پژوهان، مفسران و صاحب نظران – شناسایی و کشف گردند تا در این رهگذر به ایرادات مستشرقان در این خصوص پاسخ داده شود.

به همین دلیل پرسش‌هایی در مسأله تکرار قصص در قرآن مطرح می‌گردد:

۱. شریف رضی، نهج البلاغه، خ ۳۸.